

УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ СТІЙКІСТЮ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Л. М. Ремньова, кандидат економічних наук; Л. М. Дядечко

Проблема забезпечення фінансової стійкості банків є особливо актуальною в сучасних умовах глобалізації фінансових ринків, ускладнення банківських продуктів, загострення міжбанківської конкуренції, зростання банківських ризиків, а також високого впливу кризових явищ у фінансовому секторі протягом останніх років. Адже фінансова стійкість банківської системи є запорукою відновлення дії механізму перерозподілу тимчасово вільних коштів в економіці на користь фінансування інвестиційних проектів, розширення та активізації виробництва.

Фінансова криза показала низький рівень фінансової стійкості вітчизняної банківської системи. В контексті необхідності підвищення фінансової стійкості вітчизняних банків у посткризовому розвитку проблема виявлення причин прояву банківських ризиків, форми їх прояву, а також удосконалення процесу управління ризиками банківських установ набуває особливої актуальності і потребує нагального вирішення.

Питанню управління фінансовою стійкістю банківських установ приділяється багато уваги як у міжнародній, так і у вітчизняній банківській теорії та практиці. Зокрема, важливе місце в дослідженні даного питання посідають праці учених-економістів О. Барановського, В. Міщенко, І. Нідзельської, Ж. Довгань, Л. Примостки, О. Кириченка та багатьох інших.

Водночас в економічній літературі недостатньо вивчений і потребує поглибленого дослідження і аналізу комплексний підхід до процесу управління фінансовою стійкістю в банку в умовах кризових явищ. Враховуючи, що забезпечення фінансової стійкості банківських установ в значній мірі залежить від досконалої методів управління ризиками та їх

відповідності сучасному глобальному середовищу, об'єктивно посилюється роль постійного моніторингу системи банківських ризиків з метою підтримання максимального рівня фінансової стійкості, прозорості та прогнозованості діяльності банків, що робить їх привабливими для партнерів, клієнтів, інвесторів.

Основними цілями даного дослідження є: визначення основних чинників і передумов, які сприяли широкій реалізації головних банківських ризиків в умовах кризи; дослідження впливу фінансово-економічної кризи на фінансову стійкість вітчизняних банків; розгляд способів і напрямів відновлення фінансової стійкості на посткризовому етапі розвитку.

Одним із головних негативних наслідків процесів глобалізації вважають виникнення світових економічних криз. Доказом цього твердження є криза 2008 р., яка є першою кризою планетарного масштабу.

Вивчення досвіду різних країн показує, що банківські кризи є наслідком складного процесу пристосування банківських систем до нових макроекономічних умов. До зростання нестабільності банківської діяльності призводять також традиційні чинники – економічний спад, негаразди у реальному секторі економіки, погіршення платоспроможності підприємств – позичальників банків. Крім того, на рівень і глибину банківських криз впливає системний фактор – стан самої банківської системи, тобто рівень її ліквідності, забезпеченість зобов'язань власним капіталом, якість кредитного портфеля, збалансованість активів і зобов'язань за строками.

Вплив світової фінансової кризи на Україну було значною мірою посилено у реальному секторі економіки: відсутністю структурних реформ економіки і належної підготовки та реагування на прогнозовану кризу; у фінан-

совому секторі: відсутністю довіри населення до владних інституцій, а отже, і до банків, а також відсутністю в самих банках налагодженої системи ризик-менеджменту; з боку НБУ – відсутністю системи моніторингу кризових явищ і оперативного реагування на них.

Напередодні кризи явно спостерігалися загрозливі ризики, а саме: тотальна доларизація економіки; зростання частки іноземного капіталу у банківській системі до 40 %; валютне кредитування; неадекватні темпи зростання обсягів споживчого кредитування населення (більше 100 % на рік), здебільшого у іноземній валюті; недостатній обсяг кредитування реального сектора економіки за прийнятними процентними ставками; постійний ріст індексу споживчих цін; надмірна зовнішня заборгованість корпоративного та банківського секторів, яка перевищила зовнішню заборгованість держави майже вдвічі; велике негативне сальдо торговельного балансу [1, с. 11].

Відтік коштів із банківської системи становив більше 110 млрд грн і був частково компенсований за рахунок рефінансування НБУ, більшість якого є на сьогодні пролонгованою. Сильним соціально-економічним ударом по економічно активному населенню стала девальвація національної валюти – гривні (майже на 60 %), що перетворило переважну кількість валютних кредитів, виданих населенню та юридичним особам, на проблемні банківські вкладення [2, с. 9].

Уразливими до наслідків фінансової кризи виявилися великі та найбільші банки з українським капіталом. Передумовою цього стала цілеспрямована політика цих банків на максимальне розширення своєї діяльності з метою високоприбуткового перепродажу іноземним інвесторам. Задля цього банки без належної оцінки ризиків збільшували свій кредитний портфель, безпідставно розширяли мережу, не приділяючи належної уваги обґрунтованості видачі і реальності повернення кредитів. Під натиском кризи кредитний портфель цих банків виявився у значній частині неліквідним, що призвело до втрати платоспроможності (Укрпромбанк, банк «Надра», Укргазбанк, Родовід банк, банк «Київ» та інші), що зумовило кризову ситуацію всієї системи. Для підтрим-

ки ліквідності і платоспроможності банків Національний банк України надав кредити рефінансування на суму понад 120 млрд грн. З метою відновлення діяльності банків Урядом були виділені кошти на рекапіталізацію банків Укргазпром, банк «Київ», Родовід банк на суму 17 млрд грн.

Крім того, банки з іноземним капіталом своєю політикою у галузі роздрібного кредитування на базі широкого залучення іноземних запозичень значно ускладнили процес економічної кризи в Україні.

Так, зокрема, кредитний портфель банків з іноземним капіталом за 2008 рік становив більше 400 млрд грн, або 57 % загальної кредитної заборгованості. Значна частина цих кредитів (понад 65 %) була надана фізичним особам, переважно на споживчі цілі [1, с. 12].

Залучаючи дешеві кредитні ресурси материнських банків та іноземних інвесторів, банки з іноземним капіталом надавали кредити в іноземній валюті за високими ставками на придбання товарів споживання, переважно іноземного виробництва, таким чином працювали на розвиток економіки цих держав, що негативно вплинуло на вітчизняну економіку і призвело до деіндустріалізації України. Внаслідок такої кредитної політики в країні сформувалася велика заборгованість в іноземній валюті, що створило значні труднощі для її повернення, загрожувало стійкості національної валюти.

Водночас обсяги кредитів в іноземній валюті у банків з іноземним капіталом більше ніж удвічі перевищують обсяги таких кредитів у банках з українським капіталом. В умовах скорочення експорту, гострої недостатності іноземної валюти і девальвації гривні надані кредити в іноземній валюті стали головним генератором широкої масштабної банківської і економічної кризи в Україні. А обсяги кредитів населенню (кредитування імпорту) в групі банків з іноземним капіталом ще в більшій мірі перевищують обсяги таких кредитів у банках з вітчизняним капіталом.

Більшість українських банків останнім часом знизилася стандарти щодо надання кредитів, не враховуючи часто того ризику, на який іде. Зростання сукупного кредитного портфеля

банків (у 50 разів за п'ять років – це, по суті, «кредитна лихоманка») призвело до того, що позички надавалися без оцінки кредитоспроможності клієнта, натомість банки одержали величезний обсяг проблемних кредитів – понад 56 % від загального обсягу портфеля [3].

Таким чином, до основних чинників, що суттєво вплинули на зниження фінансової стійкості банківської системи України та поставили під загрозу діяльність банків під час кризи, слід віднести: зменшення ресурсної бази, погіршення ситуації на валютному ринку, поточне знецінення гривні через структурні та зовнішньоторговельні дисбаланси, скорочення обсягів кредитування, нестабільну банківську ліквідність через зняття коштів з рахунків іноземними інвесторами. Водночас відсутність єдиної стратегії та узгодженої реалізації тактичних заходів у подоланні кризових явищ з боку керівництва відповідних державних органів поглибило стагнаційні процеси.

Щоб розв'язати всі ці проблеми та забезпечити збереження фінансової стійкості вітчизняних банків, на наш погляд, необхідно об'єднати зусилля всіх гілок влади і розробити заходи, які були б спрямовані на вихід України з економічної кризи. Адже розв'язання багатьох проблем банківської системи є функцією, похідною від розв'язання проблем економіки.

Досягнення фінансової стійкості в довгостроковому періоді повинно базуватися на сучасних концепціях фінансового менеджменту в кожній ланці ієрархічної системи управління. А тому певний науковий інтерес представляє осмислення взаємозв'язку окремих складових стійкості банківської установи (капітальна, комерційна, організаційна, функціональна та фінансова стійкість) з позицій задач антикризового управління банківськими ризиками.

Так, зокрема, капітальна стійкість банку в значній мірі залежить від ефективності фінансової політики управління структурою його капіталу, від уміння фінансових менеджерів розробляти ефективні заходи з метою підвищення рентабельності капіталу в межах прийняттого ризику. Подальше вдосконалення саме цієї складової економічної стійкості набуває особливої актуальності в умовах, коли за показником капіталізації українська банків-

ська система має зовсім незначну питому вагу на світовому фінансовому ринку, а українські банки займають пасивну позицію у процесах глобалізації банківської діяльності.

Комерційна стійкість банку залежить від якості співробітництва з клієнтами; рівня його інтегрованості в систему господарських зв'язків регіону; кон'юнктурних циклів у пріоритетних для регіону галузях; тенденцій макроекономічного розвитку. І хоча на комерційну стійкість у першу чергу впливає ефективність маркетингових заходів, не можна недооцінювати роль політики управління активами в її досягненні.

Організаційна стійкість банку формується під впливом таких чинників, як масштаби та особливості статутної діяльності; умови та методи формування капіталу; інтенсивність інвестиційних процесів; міра фінансової відповідальності перед акціонерами; наявність відокремлених структурних підрозділів, філій, дочірніх підприємств; належність до складу вертикальних фінансово-організаційних утворень (асоціацій, холдингів, фінансово-промислових груп і т. ін.).

Функціональна стійкість банківських установ залежить від їх спеціалізації і диверсифікованості діяльності. Високий рівень спеціалізації на окремих видах банківських операцій і послуг посилює залежність банків від зміни кон'юнктури на товарному та фінансових ринках. Навпаки, багатопрофільність і універсальний характер дають змогу в умовах кон'юнктурних змін перекрити збитки від одних видів банківської діяльності прибутками від інших.

Результативність усіх вищеназваних складових стійкості банку синтезується у його фінансовій стійкості, яка характеризується цілим комплексом показників. Це насамперед обсяг і структура капіталу, рівень дохідності та прибутковості, рентабельність власного капіталу, дотримання нормативних значень показників ліквідності.

З метою підвищення ефективності функціонування вітчизняної банківської системи, підвищення її стабільності та забезпечення розвитку ми пропонуємо такі заходи:

- удосконалення регулювання діяльності банків відповідно до міжнародних стандартів, упровадження в повному обсязі вимог Базельського комітету з банківського нагляду. Остання криза довела, що без відповідних регулюючих заходів центральних банків та інших наглядових органів банківським системам складно подолати наслідки фінансових криз і забезпечити ефективне функціонування та стабільний розвиток у посткризовий період;

- вирішення проблеми поганих активів. Незважаючи на те, що рівень відрахувань у резерви за активними операціями у 2010 р. порівняно з 2009 р. знизився з 8,1 до 5,3 % активів, він залишається втричі вищим порівняно з докризовим періодом, що свідчить про неякісні активи та необхідність прискорення вирішення проблеми поганих активів [3, с. 57];

- підвищення ролі ризик-менеджменту в загальній системі управління банківською діяльністю. Такі важливі складові менеджменту, як бізнес-планування, маркетинг, організаційна структура, аудит, дотримання обов'язкових нормативів, використання передових технологій і наукових принципів управління персоналом, постійного підвищення рівня професійності спеціалістів, для багатьох вітчизняних банків усе ще не стали нормою. Здебільшого саме низький рівень банківського ризик-менеджменту є головною причиною кризового стану фінансових установ.

На нашу думку, концептуальні засади управління фінансовою стійкістю банку з позицій задач антикризового управління банківськими ризиками повинні будуватися на таких принципах:

- узагальнення світового досвіду в розробці методичного інструментарію для оцінки різних аспектів фінансової стійкості в умовах циклічного розвитку економіки і його адаптація до умов діяльності та інформаційного забезпечення вітчизняних банківських установ;
- необхідність поєднання в процесі аналізу кількісних і якісних критеріїв, які сигналізують про зміни фінансової стійкості банку;
- моніторинг впливу факторів зовнішнього середовища на показники фінансової стій-

кості банку та визначення сучасних тенденцій прояву банківських ризиків;

- комплексний підхід до аналізу фінансової стійкості в статичному і динамічному аспектах у системі превентивного антикризового управління банком;

- необхідність розробки варіативних прогнозів показників фінансової стійкості банку з урахуванням можливого прояву окремих видів банківських ризиків (кредитного, валютного, відсоткового, фондового, операційного, стратегічного, ризику ліквідності та ін.);

- завчасна розробка планів ефективного реагування на небажані події шляхом виділення резервних ресурсів для нейтралізації найбільш небезпечних наслідків, що можуть спричинити втрату фінансової стійкості банківської установи.

Загалом заходи з підвищення стійкості фінансової системи, підтримки ліквідності, відновлення довіри до банківської системи стануть запорукою відновлення дії механізму перерозподілу тимчасово вільних коштів в економіці на користь фінансування інвестиційних проектів, проектів із розширення та активізації виробництва, а також забезпечення процесів детінізації економіки й фінансової стабілізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сугоняко О. А. Уроки банківської кризи 2008–2009 років і шляхи стратегічної трансформації банківської галузі України / О. А. Сугоняко // Аналітична записка. – 2010. – 3 груд. – 26 с.
2. Підвисоцький Р. Для виходу з кризи необхідні макроекономічні структурні зміни / Р. Підвисоцький // Вісник НБУ. – 2009. – № 3. – С. 7–9.
3. Fitch: качество активов украинских банков остается слабым, но во 2 полугодии 2010 г. отмечены признаки стабилизации [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.fitchratings.ru/financial/banks/news/comments/news>. Wbr. – Название с экрана.
4. Пацера М. Оптимальні шляхи посткризового розвитку / М. Пацера // Вісник НБУ. – 2011. – № 7. – С. 55–57.